

Lluís Alcanyís

500 anys

Xàtiva, ¿1440? - València, 1506

Col·lecció Una Ullada a la Història

LLUÍS ALCANYÍS,

500 anys

Xàtiva, ¿1440? – València, 1506

Segona edició revisada i ampliada

Textos de

Agustí Ventura i Conejero

Emili Balaguer i Perigüell

Francesc Asensi i Botet

Jon Arrizabalaga i Valbuena

Antoni Ferrando i Francès

Lluís Alcanyís

Transcripció de

Antoni Ferrando i Francès

Manuel Sanchis Guarner

Enric Miquel Prats i Benavent

Ulleye

Col·lecció *Una Ullada a la Història*
2017

Col·lecció *Una Ullada a la Història*

Lluís Alcanyís, 500 anys - Edició facsimil.

162 pàgines amb il·lustracions en blanc i negre.

Si l'interessa adquirir aquest llibre, o algun altre de la Col·lecció una Ullada a la Història, consulteu les pàgines web:

www.xativa-llibres.com

www.ulleye.com

o contacte amb nosaltres mitjançant:

a) correu electrònic:

ulleye@ulleye.com

b) correu postal:

ULLEYE
Apartat de Correus 170
46800 XÀTIVA

© Ulleye, d'aquesta 2ª edició, 2017

ISBN 84-947138-3-5

Depòsit Legal: V-2119-2017

Maquetació: Rose House Disseny i Maquetació.

Imprimix: By Print, S. L. Picassent

Coberta: Detall de la il·lustració de la Mort Negra (Pesta) en la Bíblia de Togenburgo 1411 (Suïssa).

Contracoberta: Primera pàgina de llibre "*Regimen Preservatiu i Curatiu de la Pestilència*" de Lluís Alcanyís.

Reservats tots els drets. Està prohibida la reproducció total o parcial per qualsevol mitjà o procediment d'aquesta publicació, sense la autorització prèvia, per escrit de l'editor; tret de les citacions en revistes, diaris o llibres si s'esmenta la procedència.

PRESENTACIÓ DE LA SEGONA EDICIÓ

A l'inici de l'any 2006 vam tenir coneixement per la premsa dels 500 anys de la mort de Lluís Alcanyís en la foguera a la ciutat de València. Decidirem en Ulleye organitzar algun fet que divulgara la vida i obra de qui dona nom al nostre hospital comarcal, i per a això creàrem un comitè organitzador. El comitè l'integraren el professor Emili Balaguer i Perigüell, catedràtic d'Història de la Ciència (Història de la Medicina) de la Universitat Miguel Hernández d'Elx, el professor Agustí Ventura i Conejero, cronista oficial de Xàtiva i catedràtic de Llatí de l'IES Josep de Ribera d'aquesta ciutat, i qui escriu aquestes línies. Després de la reflexió sobre la proposta, decidírem editar un llibre¹ sobre la figura, obra i època de Lluís Alcanyís que ajudara a conèixer-lo de forma breu, però clara, amb les dades en aquest moment disponibles i comptant amb la col·laboració de la Biblioteca Valenciana. Com a segona proposta es va pensar en realitzar un cicle de conferències sobre la seua vida, obra i context, que es va portar a terme en l'últim trimestre de 2006, i que va comptar amb la participació d'investigadors que formaven part de les universitats de València i Miguel Hernández d'Elx, l'Institut Milà i Fontanals, del Consell Superior d'Investigacions Científiques de Barcelona, l'Institut d'Estudis Catalans, l'Institut de Batxillerat Josep de Ribera de Xàtiva i l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, el programa del qual es detalla en aquest llibre. Van col·laborar, perquè es portarà a bon terme aquest cicle, la Universitat de València, la Universitat Miguel Hernández i la Impremta Papiro de Xàtiva.

Des del comitè organitzador considerarem indispensables la col·laboració de l'Ajuntament de Xàtiva i de l'Hospital Lluís Alcanyís. Per a això realitzarem les gestions oportunes davant aquestes institucions, amb la negativa i indiferència de les mateixes envers aquests esdeveniments. Amb la primera institució vam tenir la desagradable experiència de comprovar la falta de coneixements que tenia la responsable de Cultura en aquest moment (Elena Llopis) sobre la figura de Lluís Alcanyís; ens indicà, en l'entrevista que vam mantenir amb ella, que “havia sol·licitat un informe i fotografia de Lluís Alcanyís a l'arxiu municipal”. Amb la segona institució no obtindrem resposta a la sol·licitud. Posteriorment, l'Hospital Lluís Alcanyís va realitzar, el 29 de novembre d'aquest mateix any 2006, un acte en record de la figura de l'eminent mèdic Lluís Alcanyís, conjuntament amb el Consell de Cultura Valencià, i en el qual van

---

¹ Agustí Ventura i Conejero, Emili Balaguer i Perigüell, Francesc Asensi i Botet, Lluís Alcanyís. *Lluís Alcanyís, 500 anys*. Edició facsimil. Xàtiva: Ulleye, 2006.

participar el seu president (Dr. Santiago Grisolía), el conseller de Sanitat (Rafael Blasco)² i l'alcalde de Xàtiva de l'època, Alfonso Rus.³

La Universitat de València, en record i desgreuge, aquest mateix any 2006, va plantar una olivera al jardí botànic de la Universitat amb la presència del rector, del catedràtic d'Història de la Medicina (professor Dr. José María López Piñero), i representants de la comunitat jueva actual de la ciutat de València i de la societat valenciana. A més, la Universitat de València va donar el nom *Lluís Alcanyís* a la Fundació de la Universitat que englobara els seus centres assistencials sanitaris d'Odontologia, Podologia, Optometria, etc.

Al final de tot això, sense la col·laboració de l'Ajuntament i de l'Hospital, sota el control del Partit Popular en eixes dades, vam poder ajudar a divulgar la figura de l'eminent mèdic valencià nascut a Xàtiva Lluís Alcanyís, i que la població en general no solament reconeguera el seu nom com a titular de l'hospital comarcal, sinó que coneguera la seua importància dins la medicina de la seua època.

Ara, Ulleye ha volgut realitzar una edició ampliada d'aquest llibre, on divulguem els actes realitzats en aquell 2006 i, a més, afegim dos capítols signats per dos dels ponents que van participar en el cicle de conferències: el catedràtic de Filologia Catalana de la Universitat de València Dr. Antoni Ferrando, qui ens il·lustra sobre la llengua que parlaven els valencians de l'època, i el professor investigador de l'Institut Milà i Fontanals, del CSIC, Dr. Jon Arrizabalaga, el màxim especialista sobre la figura de l'insigne mèdic xatívi.

Aquesta segona i nova edició del llibre sobre la figura i obra de Lluís Alcanyís volem dedicar-la a la memòria de qui va ser un element fonamental en la transcripció del text de Alcanyís a un valencià de major facilitat popular de lectura, és a dir, a Enric Miquel Prats i Benavent "Senent".

*Dr. Antoni López i Alemany
Universitat de València.
Estiu de 2017
Novellè*

---

² Rafael Blasco al moment de la publicació d'aquesta edició és a la presó amb una condemna de sis anys i mig per corrupció.

³ Alfonso Rus al moment de la publicació d'aquesta edició esta imputat, tot esperant judici, per presumpta corrupció.

PRESENTACIÓ

Fa 500 anys, en 1506, un xativí, Lluís Alcanyís, moria en la foguera per la irracionalitat d'alguns dels seus contemporanis. Fill de notari, procedent d'una família d'origens jueus, havia estudiat medicina en la Universitat de Lleida o en la de Montpeller. La seua capacitat professional li havia conduït a ser un anomenat metge en la València de l'època i això li va valdre, entre altres ocupacions, el de ser anomenat el primer Catedràtic de Medicina de la Universitat de València.

El nom de Lluís Alcanyís és conegut de forma àmplia des de la posada en funcionament de l'Hospital que porta el seu nom en la ciutat de Xàtiva en 1984. En eixe moment, l'informe del Cronista Oficial de la Ciutat, Agustí Ventura i Conejero, va ser el que va fer que la corporació municipal de l'època optara per esta denominació entre altres possibles d'anomenats metges xativins dels segles XV i XVI com Francisco Franco.

Lluís Alcanyís va acabar precoçment la seua vida després d'un juí de la Inquisició de l'època davall l'acusació de ser practicant del judaisme. Un any abans la seua segona esposa, Elionor Esparça, va tindre el mateix fi. Hui, es continua conduint al seu no desitjat final a moltes persones en este món per motius religiosos. Com podem observar, mig mil·lenni després, estem en les mateixes irracionalitats.

Este llibre que té el lector en les seues mans, espera ser un mig per a donar a conèixer a la figura i obra del metge Lluís Alcanyís entre els no experts en estos temes. L'editorial Ulleye, amb la col·laboració dels diferents autors dels capítols que integren el llibre, dels transcriptors dels textos i del Fons Nicolau Primitu de la Biblioteca Valenciana, volen que d'esta manera Lluís Alcanyís siga reconegut mes allà del seu propi nom en els fets que va produir en la seua existència com a mestre, metge, poeta i ciudatà.

*Dr. Antonio López i Alemany
Novetlè, estiu de 2006.*

Index

Presentació de la segona edició 2017	V
<i>Dr. Antoni López i Alemany</i>	
Metge i Professor de la Universitat de València	
Presentació de la primera edició 2006	VII
<i>Dr. Antoni López i Alemany</i>	
Metge i Professor de la Universitat de València	
La jueria de Xàtiva	1
<i>Dr. Agusti Ventura i Conejero</i>	
Catedratic de Llatí	
Cronista Oficial de Xàtiva	
La medicina valencia a finals de segle XV principis del XVI	17
<i>Dr. Emili Balaguer i Perigüell</i>	
Catedràtic de Història de la Medicina	
Universitat “Miguel Hernández” d’Elx	
Lluís Alcanyís, Poeta, Metge, Mestre i Víctima	27
<i>Dr. Francesc Asensi i Botet</i>	
Membre Numerari de la Secció de Ciències Biològiques del Institut d’Estudis Catalans	
Cap de Secció de Malalties Infeccioses de l’Hospital Infantil “La Fe”	
Professor associat de la Facultat de Medicina de la Universitat de València	
La llengua de Lluís Alcanyís, reflex d’una nova situació sociolingüística	49
<i>Dr. Antoni Ferrando i Francés</i>	
Catedràtic de Filologia Catalana	
Universitat de València	
Membre de la Acadèmia Valenciana de la Llengua.	
Lluís Alcanyís la seua obra en el context social del primer renaixement valencià	57
<i>Dr. Jon Arrizabalaga Valbuena</i>	
Profesor de Investigació	
Institut “Milà i Fontanals”. C.S.I.C. Barcelona.	
Edició facsímil de l’obra de Lluís Alcanyís	81

Poema.	83
Trobes en lahors de la Verge Maria, 1474.	
<i>Transcripció a cura del Dr. Manuel Sanchis Guarner</i>	
Catedràtic de Lingüística Valenciana.	
Universitat de València.	
<i>Transcripció popular a cura d'Enric Miquel Prats i Benavent</i>	
Llicenciat en Filologia Catalana.	
Regiment preservatiu e curatiu de la pestilència, 1490.	89
<i>Transcripció a cura del Dr. Antoni Ferrando i Francès</i>	
Catedràtic de Filologia Catalana.	
Universitat de València.	
<i>Transcripció popular a cura d'Enric Miquel Prats i Benavent</i>	
Llicenciat en Filologia Catalana.	
Actes 2006 – 500 anys: Programes i imatges	141
Catàleg d'Ulleye	147

Lluís Alcanyís: Poeta, Metge, Mestre i Víctima*

Dr. Francesc Asensi i Botet

INTRODUCCIÓ

Lluís Alcanyís fou un personalitat valenciana singular que, sense que es pugui dir que fos un geni en cap dels camps que cultivà, no deixà de tenir un important paper en la cultura, en la medicina, en l'ensenyament y en la vida social de la València del seu temps: darrerria del segle XV i principis del segle XVI. Després d'adquirir prestigi y de veure reconeguts els seus mèrits, en els darrers temps es va veure assetjat per l'enveja i la intolerància que el feren objecte de tota una sèrie d'acusacions que el portaren a la condemna per la Inquisició i una dramática mort en la foguera.

S'ha d'insistir d'entrada que la personalitat de Lluís Alcanyís no fou enlluernadora ni, considerant aïlladament les seues múltiples activitats, tingué cap paper transcendental que marcara fites històriques. Per les escasses i breus obres escrites que ens han arribat, no se'l pot considerar ni un gran geni literari ni un gran geni científic. Potser la seua contribució més important fou la docent, en el camp de la Medicina. Amb tot, és el conjunt de totes eixes facetes, confluents en la mateixa persona, el que el converteix en una figura emblemática d'un temps i d'un país.

Entre el valencians, potser a hores d'hara Lluís Alcanyís seria conegut sols per un grup d'erudits si no fos pel recent i merescut encert de retolar amb el seu nom l'hospital de la seua molt possible ciutat nadiua: Xàtiva. Com a detall demostratiu del poc interés que desperta la seua figura, podem dir que el seu nom no apareix en l'enciclopèdia Espasa

---

* Aquest text es part important del discurs de recepció del autor com a membre numerari de la Secció de Ciències Biològiques de l'Institut d'Estudis Catalans llegit en Barcelona el 21 de desembre de 1998.

(potser a causa d'un cert "silenci interessat"), si bé sí que figura en la **Gran Enciclopedia Catalana**.

No disposem encara d'una biografia completa de Lluís Alcanyís. La majoria de les dades que tenim sobre la seua vida i les seues activitats a hores d'ara, certes o molt probables, són indirectes, per referències o documents contemporanis.¹

Comencem per no conèixer ni el lloc ni la data exacta del seu naixement, si bé tot ens fa suposar que nasqué a Xàtiva als voltants del 1440, fill del notari Jaume Alcanyís, aquest, amb certesa, nat a Xàtiva i veí d'aquesta ciutat, on també vivia un altre fill, Bernat, germà de Lluís. En que sí sabem amb certesa és la data i el lloc de la seua ignominiosa mort en la foguera, el 23 de novembre de 1506, a la placa dels Apòstols de la ciutat de València. Al llarg dels seixanta-sis anys que van entre una i altra data, s'estén una vida molt activa, carregada de tota mena de fets i circumstàncies diverses, motiu de grans satisfaccions i de gravíssims problemes que culminaren en el drama final.

Seguint l'ordre que figura en el títol, anem a considerar breument cadascuna de les facetes del nostre personatge.

LLUÍS ALCANYÍS, POETA

La qualificació de poeta, aplicada a Lluís Alcanyís, no por basar-se més que en la seua única obra en vers que ens ha arribat, la qual cosa no vol dir que siga l'única que escrigué en aquesta forma literària. Possiblement sí que en va escriure d'altres, però, com tan sovint passa, s'ha perdut a causa de -entre d'altres circumstàncies- la poca extensió que devien tenir. En un temps en el qual el preu d'un llibre era determinat pel seu volum, segurament foren considerades de poc valor a l'hora de fer-les constar en herències o inventaris i van ser tractades com a «menudeses de poca qualitat» [4]. En tot cas, Lluís Alcanyís seria un d'eixos «poetes episòdics» que no escriuen llurs versos més que per presentar-se a certàmens i intentar guanyar algun premi.

Potser gràcies al fet de figurar en un volum col·lectiu, ens han arribat els versos de Lluís Alcanyís. A més a més, es tracta d'un volum

---

¹ Més informació sobre aquest apartat es troba en J. Ventura [1, 2] i en F. Martí Grajales [3], als quals seguim en gran part.

molt singular car és el primer llibre imprès a la península Ibèrica en llengua vulgar: les *Trobes en lahors de la Verge Maria, publicades a València el 1474*.²

Com és ben sabut, és un recul de poemes presentats a un concurs literari de tema marià convocat pel virrey valencià Lluís Despuig, mestre de Montesa, amb l'organització tècnica del famós poeta mossèn Bernat Fenollar [5].

És curiós que el premi o *joia* per al guanyador fora «un tros de drap de vellut negre, apte o bastant per un jibó». Potser sorprendrà la naturalesa prosaica del premi, ben allunyat d'un simbolisme clàssic com podria ser una flor o una rama de llorer, o d'una recompensa material més substancial com serien, en un segle més tard, el premis de certs concursos literaris renaixentistes en els quals el guardó consistia en una cavall, una canonjia o altres càrrecs lucratius..., o bé una bona bossa de diners. En qualsevol cas, el vellut era el teixit més selecte, i un gipó d'aquesta tela tenia un gran significat simbòlic i honorífic. Durant el certament, la peça de vellut quedà dipositada a la casa de la confraria de sant Jordi que hi havia en la placa del mateix nom, actualment anomenada «de Rodrigo Botet».

Al certamen marià de 1474 participaren uns quaranta poetes, d'edat i condició molt diverses, que presentaren un total de quaranta-cinc poemes, la majoria en català, si bé un parell eren en toscà i en castellà. La procedència dels participants era fonamentalment valenciana, tot i que almenys un era català, el barceloní Antoni Vallmanya. Per professions, hi havia set «cavallers», tres eclesiàtics, dos estudiants, quatre metges, set notaris, quatre escriptors -dos dels quals serien després també notaris-, un «menor d'edat» -que també seria més tard notari-, tres «ciudadans honrats» i dos menestrals (un argenter i un naiper). Queda clara l'abundant representació de la burgesia. S'ha de destacar la presència d'alguns noms que després serien famosos en la literatura catalana com són els de Roís de Corella, Jaume Roig, Jaume Gassull i Bernat Despuig. Entre els quatre metges hi figura un Pere Alcanyis de Xàtiva, del qual no es coneix cap relació de parentiu amb Lluís.

Des del punt de vista formal, el poema de Lluís Alcanyís està format per cobles de vuit versos amb tornada final. Els versos són

---

² Un estudi exhaustiu sobre aquest llibre es troba en el treball de Sanchis Guarner [5], el qual seguim majoritàriament en el present apartat.

decasíl.labs, segons el comput catalá, provençal i francès –o hendecasil.labs, segons el comput castellà o italià-, accentuats en la quarta síl·laba, que va seguida d'una cesura o atur. La transcripció del poema d'Alcanyís feta per Sanchis Guarner [5], és la següent:

Resposta de mestre Alcanyic, mestre
en Medicina, en llaors de la Verge
Maria, per la joia

Per vós loar he menester vostra força
redundant font de gràcia complida.
Al qui us donà dignitat infinida
me complau, puix prés de vós l'escorca.
Parlant ab Ell, fent-me vós la dreuera,
l'enteniment restant il.luminat,
ajuda sent de vós, quan són contrat,
car jo, sens vós, en pecats me perdere.

Vós concordau, transcendentment e vera,
ab Jesucrist de tot pecat discorde;
per tant, ab vos, no en pot ésser concorde,
original, ne d'alguna manera.
perquè mellor no por ser creatura
que divinal, d'on pecat no rebeu.
E més que sóu, vera Mare de Déu,
sí com no pot ésser millor, natura.

Déu bé pot fer racional factura,
e la raó clarament ho demostra,
e produir a vós, senyora nostra,
e tal poder en vós fer-se apura.
D'on se conclou pecat a vós no plega
instant algú, de tot lo vostre ser.
Qui especulant d'acò no troba el ver,
baix esperit o superbo l'encega.

Vostra virtut gràcia no denega
a qui la vol. E voler cascú en vulla.
¿Qui serà aquell qui vostre procés culla,
que, ab raons grans ben instruït, no crega,
que així com Déu a no-res fa concebre,
Ell influint lo creat, e no scàs,
concebre us féu lo seu Fill, qui salvàs,
glorificant, tots los qui el volent rebre?

Per millor fi, que tots podem percebre,

a Déu plagué Fill resultàs comú
d'Ell e de vós, en supòsit tot u,
la deïtat sens minvar ni decebre.
Los atributs altres, que en Déu han forma,
cascú per sí vostre Fill informant,
e per Aquel tots creats acaban,
lo Qual, per vós, lo deformat reforma.

Tornada

Vostra bondat tanta ab Déu se conforma,
que pur creat no pot, ab lo creat
proporció tenir més acordant.
De tots creats vós sôu complida norma.

El veredictes del jurat fou sorprenent: el primer premi fou declarat desert, resolució sense precedents en aquest tipus de concursos. Mossèn Fenollar donà lectura a la sentència, que s'inclou al final d'aquell llibre, precedida d'un curt poema, del mateix Fenollar, en el qual la Mare de Déu agraeix als poetes que l'hagen lloada. La disposició final de la sentència diu textualment:

Vist que sens Vos / nostre cor se refreda
en ben obrar / Mare de Déu molt digna;
vist que sense Vos / gràcies no ens consigna
Déu vostre Fill, / ni jamás Aquell veda
lo que volem.
Vist que sense Vos, / lo qui us ha mill lloada
dir tan de bé / per si no bastaria;
vist que sense Vos / llaor tal no us daria,
a Vos donam / la joia consignada
que en merexeiu

És a dir, el premi es concedéix a la mateixa Mare de Déu i no a cap dels poetes concursants, amb el consegüent desengany de més d'un d'aquests. Així s'evitaren salomònicament les polèmiques i aldarulls que acompanyaven els veredictes d'altres certàmens.

LLUÍS ALCANYÍS, METGE

Si bé, com en el cas de la producció poètica, de la producció mèdica de Lluís Alcanyís sols ens ha arribat una obra, el ***Regiment preservatiu e curatiu de la pestilència***, tenim abundant informació de la seua actuació professional com a metge, camp en el qual arribà a tenir prestigi, com ho demostra l'alt nivell social del seu entorn i la gran responsabilitat dels càrrecs que exercí, entre aquests, el *d'examinador de metges*.³

No sabem on cursà els estudis de Medicina, però és molt poc probable que fora a València, ciutat que al segle XV no comptava amb centres docents institucionals capacitats per a aquests estudis. A València hi havia diverses «escoles mèdiques» (jueva, musulmana, cristiana), però s'hi feia un aprenentatge més bé artesanal [8]. Per aquesta raó, el més probable és que el jove Lluís Alcanyís anara a estudiar medicina a algun Estudi General de la Corona d'Aragó, on funcionaven escoles mèdiques de reconegut prestigi (Montpeller, Barcelona o Lleida). Acó és el que feien bon nombre de fills de la burgesia valenciana que podien fer front a les no minses despeses d'aquests desplaçaments. Era el cas de Lluís Alcanyís, com s'ha dit, fill d'un notari [9].

Sabem que el 1467 ja exercia la Medicina a la ciutat de València. Aquell any vengué al seu germa Bernat per cent dues lliures, la casa que tenia a Xàtiva i s'establí definitivament a la capital del Túria. El desembre d'aquell mateix any, fou nomenat membre del Tribunal Examinador de Metges, institució controlada pel Consell Municipal de la ciutat, que tenia com a missions la regulació de l'exercici professional de la medicina i la inspecció dels establiments on es venien medicaments. Entre el anys 1467 i 1504, fou reelegit nombroses vegades per a aquest càrrec, dada molt significativa del seu prestigi professional i dels seus forts vincles amb el sector burgès que monopolitzava el poder municipal. Açò es veu corroborat pel fet que fou qualificat de *peritíssim* en documents de l'època i que se li encarregà el 1469 la regència de la *lectura* o tribunal autoritzador i inspector per a aquells que es dedicaven a la pràctica de la cirurgia, càrrec que sols es concedia als metges més excel·lents de la ciutat de València.

---

³ Les dades del present apartat han estat preses, sobretot, dels treballs de García Ballester [6] i d'Arrizabalaga [7], on poden ésser molt ampliades.

Els *Regimina* eren obres curtes, fonamentalment pràctiques, on es donaven consells, sobretot dietètics, per a la prevenció i curació de les malalties. Estaven destinats a un públic no mèdic, la qual cosa explica que sovint s'escrigueren en llengua vulgar i no en llatí. Avui podrien qualificar-se d'«obres de divulgació mèdica». Solien tenir un caràcter ocasional, amb motiu d'alguna epidèmia. Els dedicats a la pesta són bastant nombrosos des del primer escrit en càtala, el *Regiment de preservació a epidímia e pestilencia e mortaldats* de Jaume D'Agramunt aparegut a Lleida el 1348. Uns cent cinquanta anys després, als voltants de 1490, es publicà el de Lluís Alcanyís, coincidint aproximadament amb la gran epidèmia de pesta que assolà la ciutat de València entre la darrereria del 1489 i el començament del 1490.

A diferència del llibre de Jaume d'Agramunt, que anava dirigit als consellers o responsables sanitaris de la ciutat de Lleida, el llibre d'Alcanyís va dirigit implícitament al «públic en general», amb el benentès que és un públic capaç d'adquirir i llegir llibres en català, que té certes inquietuds intel·lectuals, i amb interès pels temes de salut. És a dir, els destinataris del llibre són fonamentalment els membres de la burgesia valenciana. Açò suposa una novetat, perquè fins aleshores aquest tipus de llibres anaven dirigits bé als mateixos metges, cas en què solien estar escrits en llatí, o bé a l'aristocràcia o jerarquia eclesiàstica dominant.

El *Regiment* d'Alcanyís és el primer llibre mèdic imprès en càtala, la qual cosa indica la sorprenent precocitat amb què el nostre idioma s'adequà a la literatura científica. Tingué una tirada d'uns cinc-cents exemplars, cosa que posa de manifest l'existència d'un mercat considerable per aquest tipus de llibre. Fou imprès a València per Spindeler. Actualment hi ha un exemplar a la Biblioteca de Catalunya, regalat per José María de Álava a Marià Aguiló el 1864. L'Institut d'Estudis Catalans el comprà el 1908 per cent mil pessetes. Posteriorment la biblioteca particular d'Aguiló formà part de la Biblioteca de Catalunya [16]. A la Biblioteca Valenciana, dins del Fons Nicolau Primitus, existeix un altre exemplar del llibret.

Respecte al contingut el *Regiment* d'Alcanyís segueix la línia galènica aratbizada típica dels llibres mèdics cristians de l'època. D'acord amb la seqüència del títol, el llibre te dues parts fonamentals: la primera dedicada a la prevenció i la segona a la curació de la pesta, precedides d'una introducció. Seguint Arrizabalaga [7], podríem fer el següent esquema temàtic:

1. Introducció: Naturalesa i procedència de la pesta
2. Regiment preservatiu
  - 2.1 De l'ànima
  - 2.2 Del cos
    - Dietètica
    - Farmacologia: antídots
3. Regiment curatiu
  - 3.1 Dietètica
  - 3.2 Farmacologia: preparats cordials, antihelmíntics
  - 3.3 Cirurgia: bubons i ganglis, àntrax, carbuncles I altres pústules malignes.

En la «Introducció» es parla de la naturalesa i procedència de la pestilència seguint els esquemes galènics tradicionals. La malaltia s'introdueix en el cos «procedent del cel» i afecta els membres principals: fetge, cor i cervell, seus de les tres ànimes de la patologia clàssica grega: vegetal, animal i racional. L'efecte del «verí de la pestilència» es veu afavorit pel *viciós viure*, amb la qual cosa es posa de manifest l'important component de càstig que té la malaltia per raó de les transgressions de la llei divina. Aquest verí actua alterant els humors no sols de l'home sinó també d'alguns animals. Arrizabalaga [7] presenta un clar esquema de la teoria patogènica de la pestilència segons es desprèn de l'obra de Lluís Alcanyís:

Causa sobrenatural o primera	permissivitat divina
Causas naturals superiors	influència celestial
Causa natural inferior	verí
Efecte	pestilència

D'entre les «influències celestials», Alcanyís hi inclou implícitament les astrològiques, com ho fan altres autors, tan contemporanis, com per exemple, Gaspar de Torrella [11], com d'altres èpoques.

En l'apartat «Regiment preservatiu», Alcanyís dóna una sèrie de consells per a la conservació de la salut, tant de l'ànima com del cos. Per la «salut de l'ànima», recomana els sagraments cristians de la penitència i

de l'eucaristia, tot deixant ben clar la seua fidelitat a la doctrina catòlica, como ho fa al llarg de tota l'obra.

Pel que fa a la «salut del cos», fa recomanacions dietètiques i insisteix en la conveniència d'evitar els «llocs alts», en el quals, pel fet d'estar més prop del cel, el verí tindria més fàcil accés, però també els «llocs margalenchs» o aiguamolls afavoririen la pestilència. Recomana el pa «mijanament cuyt», i evitar tot excés en la beguda i en el menjar. És interessant l'encert d'Alcanyis en recomanar d'evitar el contacte amb gent malalta de pesta o procedent de llocs infectats, de bullir la carn i de no menjar peix de rius que passen per ciutats infectes, ni formatge, llegum o fruita d'aquestes procedències. Amb tot açò, Alcanyís deixa entendre certa premonició del caràcter infeccios d'aquesta malaltia.

Respecte a la prevenció farmacològica, Alcanyís segueix la tradició galènica recomanant com antídots panacees com la *triaga*, el *mitridat*, les *píndoles de Rhazés*, la *mirra*, el *bol armeni*, etc.

En l'apartat «Regiment curatiu», insisteix també en la importància de la dietètica. Recomana certes herbes aromàtiques per a purificar l'aire de la cambra del malalt, i sagnies i purgues per tal d'evacuar els humors alterats. Com a medicaments, recomana preparats cordials per tal de «templar el cor» i antihelmíntics contra els cucs. Finalment, recomana la cirurgia per a extirpar els «bubons, vèrtols o àntrachs, carbuncles e altres pústules o exidures malignes».

Com hem apuntat, Alcanyís deixa patent en tota l'obra l'ortodòxia catòlica del seu pensament, fent constants referències a aspectes dogmàtics o morals propugnats per l'Església. Ja hem mencionat la recomanació dels sagraments de la penitència i de l'eucaristia per a la salut de l'ànima:

Preseruant lanima, ab constrictio, confessio e esmena de la nostra mala vida; prenent aquell glorios pa dels angels, ço es, lo precios cors de nostre senyor Iesuchrist deu nostre; e açous suplich se faça en lo principi de la cura.

Quan parla de menjar peix, diu:

La sglesia catolica molts dies nos aparta del hus de la carn, axi com la quaresma, los quatre temps e altres deiunis manats [...] perque son coses

que interessien los beneficis dela anima; los quals, en tostemps se deuen mesmirar que los del cors.

I al final, l'obra acaba amb una autèntica oració:

E així acabe supplicant la misericordia e celsitut denostre senyor deu Jesu crist complidament nos vulla hauer pietat: no sols en guarir nos si serem malalts, mas defenrens no siam ferits de semblant flagell, no mirant nostres offenses e pecats, mas usant ab nosaltres de sa eterna e infinida misericordia, interposant hi los merits dela sua gloriosíssima passio e prechs dela humil verge Maria mare sancta sua aduocada nostra e del benaenturar Sant Sebastia. Los quals per nostra defensa mal deça nos done la gracia sua sancta e della la sua eterna gloria e benaenturança. Amen.

Loys Alcanyiz
minimus medicorum

Més endavant veurem que ni la participació en un certamen poètic de tema marià, ni tota aquesta manifesta pietat i fe posades en relleu en el *Regiment*, no valgueren gens a Lluís Alcanyís per a lliurar-se de la intransigència de l'integrisme catòlic.

LLUÍS ALCANYÍS, MESTRE

L'activitat docent de Lluís Alcanyís està íntimament relacionada amb la seua activitat professional com a metge car, lògicament, es tracta de la docència del saber i la pràctica de la Medicina.⁴

A Lluís Alcanyís, li toca viure una època crucial en l'ensenyament de la medicina a València. Es tracta de la institucionalització acadèmica oficial d'aquesta, cosa que permetria superar la indefinició professional típica de la medicina arabigojueva, caracteritzada pel lliure accés a l'exercici de la professió de metge. Per altra part, a tota Europa aquest ensenyament estava dominat per la dinàmica de dos corrents: l'*escolasticisme* arabitzat baixmedieval i el naixent *humanisme* renaixentista, representats respectivament de la tradició i de la renovació científica.

---

⁴ Més informació sobre aquest apartat es troba en els treballs de López Piñero [12, 13] i de García Ballester [6].

Des de començament del segle XIII, a València comença a regular-se l'exercici de la medicina mitjançant lleis que després donaran lloc a una institució denominada *Protomedicat*. El 1462 funcionava ja a València un estudi de cirurgia fundat pel col·legi o gremi de cirurgians i barbers. D'aquesta manera s'institucionalitzava tant el procés d'adquisició de coneixements com la pràctica de la cirurgia. Aquesta darrera prengué un gran impuls a partir del 1478 quan un privilegi reial autoritzà la dissecció de cadàvers humans amb la finalitat expressa de

Poder veure, saber tractar e provehir per los propis ulls aquelles coses ocultes e amagades din los cossos mundanals [...] veent los cossos en les parts de dins com stant organitzats [...] per les quals han pot esser subvengut a les tals malalties.

L'Estudi de Cirurgia disposava d'una *lectura*, espècie de càtedra que fou ocupada per torn anual per una sèrie de metges universitaris valencians, tots ells «mestres en arts e medicina», uns joves como Pere Pastor i Lluís Alcanyis, i uns altres de més edat com Jacme Quinzà i Lluís Dalmau. A Lluís Alcanyis, li correspongué impartir les classes a partir del 18 d'octubre de 1469.

El 1480, aquesta escola de cirurgia fou estructurada i s'establí un claustre fix de professors compost per Francesc Borrell, Dionís Cervera, Ferrer Torella «lo antic», Pere Pintor i Lluís Alcanyis. Des de 1486 es va fer obligatori haver cursat aquestes ensenyances «cinch anys consecutius e sens trevall», per tal de poder presentar-se a l'examen que facultava per a exercir de cirurgià. D'aquesta manera s'assegurava la continuïtat de l'Estudi i la del poder dels professionals que el controlaven, amb la consegüent endogàmia que dificultava el flux de professionals de l'exterior.

L'any 1499 representa una fita històrica. El municipi va proposar la creació d'un estudi general o universitat que incloguera la medicina. Es va nomenar lector de medicina i cirurgia Lluís Alcanyis. D'aquesta manera s'unien ambdues matèries d'acord amb el model vigent en els estudis italians i també a Lleida. Aquesta proposta fou acceptada per un breu pontifici del papa valencià Alexandre VI. Així València s'incorporava a la llista de ciutats que disposaven d'universitat pròpia.

Des del començament, els estudis de medicina i cirurgia quedaren incorporats a la Universitat de València. Es va nomenar per a la «cadira de medicina e cirurgia lo revernd mestre en arts e medicina mestre Lluís

Alcanyís», que esdevingué així el primer catedràtic de medicina de la universitat valenciana. La càtedra o *cadira* ocupada per Alcanyís era la demoninada «per als principals», dedicada a l'exposició sistemàtica dels fonaments doctrinals de la medicina. El 1501 s'afegí una «segona cadira de medicina», destinada a l'ensenyament de l'anatomia durant la primera meitat del curs, i a l'estudi dels medicaments simples o *herbes* durante la segona.

La Universitat de València començà a funcionar plenament el 1502 i va desenvolupar preferentment els estudis mèdics i literaris, tot deixant en segon terme la docència teològica i jurídica, a diferència del que succeïa en els grans centres universitaris castellans i en la majoria dels europeus.

Hem seguit així, el camí docent recorregut per Lluís Alcanyís des de ben jove com a *lector* de l'Estudi de Cirurgia fins a convertir-se, uns vint anys més tard, en el primer catedràtic de medicina de la Universitat de València.

LLUÍS ALCANYÍS, VÍCTIMA

Lluís Alcanyís havia arribat al cim del seu prestigi personal, professional i social. Poc li durà, però, l'exercici del més alt carrec que ocupà: el de primer catedràtic de medicina de la Universitat de València. Els negres núvols de la Inquisició, poc temps abans instaurada a València (el 1482), no tardaren a amenaçar-lo.⁵

El tribunal de la Inquisició o Sant Ofici fou promogut pels Reis Catòlics a Castella el 1477. Un fet poc conegut és que aquesta institució, de tan infaust record, fou instaurada per clamor popular, després de moltes pressions davant la Corona de Castella, per tal d'institucionalitzar la «defensa de la fe cristiana» davant l'amenaça dels jueus i, sobretot, dels judaïzants, és a dir, aquells descendents de jueus falsament (o que se suposava falsament) convertits a la fe catòlica, els coneguts com a *conversos*.

L'antisemitisme dels *cristians vells* era molt més antic. Ja el 1391 consta que a Sevilla es registraren aldarulls antijueus amb incendis,

---

⁵ En els treballs de Contreras [14] i de Ventura [2], els quals seguim en gran part, es troba abundant informació complementària de l'exposada ací.

saquejos, assassinats, etc., que ben aviat s'estengueren per altres ciutats, primer castellanès i després també de la Corona d'Aragó incloent-hi València, Barcelona i Mallorca. Amb aquests fets s'inicia la decadència del judaisme hispànic que segles abans havia aconseguit un elevadíssim nivell cultural. Recordem tan sols la genial figura de Maimònides a la Còrdova del segle XII. Fins aleshores, els jueus de la península Ibèrica desenvoluparen llurs activitats més o menys tolerades i amb una convivència més o menys tibant tant en els territoris cristians com en els musulmans.

Sant Doménech presidint un Acte de Fe

A partir de la darrereria del segle XIV, es va estendre el crit cada vegada més fort de «mort o bateig per als jueus» pronunciat per més d'un frare exaltat al qual seguien les masses que veien en els jueus la personificació de l'anticrist. Davant aquest dilema, és lògic que foren molts els jueus que acudiren a les piques baptismals. Evidentment, s'ha de posar en dubte la sinceritat religiosa d'aquests *conversos* als quals s'acusava –amb raó o sense-, de *judaïtzar*, és a dir, de practicar secretament els ritus i costums jueus. Aquestes pràctiques constituïen pecat d'heretgia, amb la qual cosa el judaïtzants passaven a considerar-se heretges. En tot cas, bona part dels conversos foren majoritàriament marginats pel poble cristià abans que cap regulació proporcionara els instruments legals corresponents. Per altra part, la majoria del que podríem anomenar *elit intel·lectual*, és a dir, la burgesia culta, pertanyia a aquest col·lectiu.

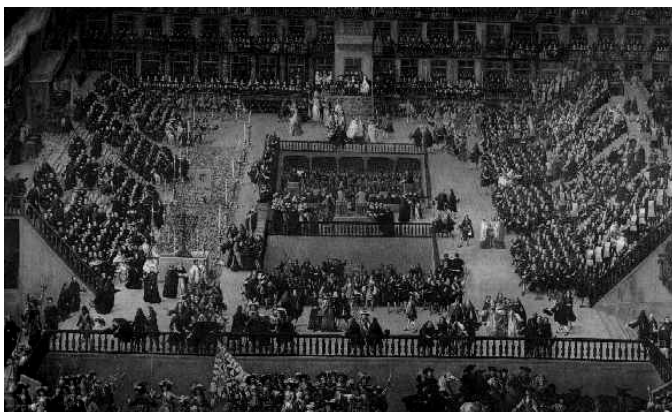

Les legislacions antijueves –o anticonversos-, començaren, en l'àmbit local, a Còrdova –la pàtria de Maimònides!- el 1474, i es van estendre ben aviat a Ciudad Real, Sevilla, Burgos, Palencia i Toledo. En aquesta darrera ciutat, el 1449, els conversos foren inhabilitats per a càrrecs municipals. El moviment antijueu va pendre cada vegada més força i arribà a totes les capes socials fins a les màximes autoritats eclesiàstiques i a la mateixa Corona. Arribat aquest punt, es pensà que el tribunal de la Inquisició era l'instrument adequat per tal de posar fi a

aquesta «xacra social» que era com eren considerats majoritàriament els conversos.

Els tribunals de la Inquisició eren institucions pontificies que treballaven feia ja un parell de segles per a combatre l'heretgia albigesa, precedent amb el qual alguns veien un paral·lelisme amb l'heretgia dels conversos. Posteriorment els mateixos tribunals s'ocuparien d'altres «heretgies» com la dels moriscos, protestants, bruixeria, lliurepensadors, etc. De tota manera, la creació del tribunal de la Inquisició a Castella fou precedida de fortes polèmiques perquè suposava posar en funcionament uns jutges especials que llevaven competències als «jutges naturals» en matèria d'heretgia, que eren els bisbes. Per fi, el 1477, els Reis Catòlics decidiren sol·licitar de Roma autorització per a posar en marxa el tribunal de la Inquisició amb la finalitat de combatre l'heretgia i els greus conflictes socials que implicava ésser acusat de convers. L'autorització pontificia no fou immediata perquè el model de tribunal proposat pels Reis Catòlics no era el tradicional, car els monarques es reservaven la iniciativa en la designació de l'inquisidor general i de tots els altres jutges que en depenien. Finalment, l'1 de novembre de 1478, el papa Sixt IV promulgà la butlla *Exigit sinceræ devotionis affectus* en què exhortava els reis «no sols a expulsar els heretges sinó també a sotmetre a llur autoritat el Regne de Granada». El tribunal entrà definitivament en funcionament

a Castella a la darrera de 1480 i poc després, a Aragó.

Acte de Fé

La presència de jueus declarats fou considerada com un factor de suport i d'estímul per als conversos judaïtzants, ateses les lògiques bones relacions entre ambdós col·lectius, cosa que dificultà la solució del «problema». Aquest fet fou determinant a l'hora de decretar l'expulsió

dels jueus, que començà a fer-se realitat a partir de 1492. Es tractava d'una mesura dirigida fonamentalment a combatre l'heretgia del convers.

A Castella, la Inquisició fou acollida molt millor que a Aragó, on encara era vigent l'antiga Inquisició contra els albigesos. Superades les polèmiques inicials, Ferran el Catòlic pogué anomenar inquisidor general dels regnes de Castella i d'Aragó al tristament famós fra Tomàs de Torquemada. Una de les principals innovacions de la *nova* Inquisició era que les lleis inquisitorials estaven per sobre de les lleis del regne i per sota del poder reial. D'aquesta manera, els monarques aprofitaven l'ocasió per fer valdre llur suprema autoritat per sobre de totes les altres lleis. En les instruccions, se'ls deis que tenien

poder y facultad para que podais inquirir e inquietades contra todas y qualquiera personas, así hombres como mujeres, vivos e defuntos, absentes i presentes, de cualquier estado, condición, prerrogativa, preeminencia y dignidad que sean, exentos y no exentos, vecinos y moradores que son o han sido en las ciudades, villas y lugares de dicho distrito que se hallaren culpables, sospechosos e infamados en el delito y crimen de herejia y apostasia, defensores y receptadores de ellos.

Fra Tomàs de Torquemada

En definitiva, el que pretenia la Inquisició no era la redempció del "delinqüent" o el perdó del "pecador" sinó garantir l'ordre social i polític imperant a còpia de crear un ambient de terror en tota la societat.

Les penes per als condemnats eren terribles tant per a ells com per a llurs famílies. A part dels danys físics, que podien anar des de diversos graus de tortura fins a la mort en la foguera, les repercussions econòmiques i socials per a la família eren de tal magnitud que equivalien a afonar-la en la més absoluta miseria. Els descendents en divers grau d'un condemnat quedaven «inhabilitats» fins, en alguns casos, a la cinquena generació (i) i perdien el dret d'herència dels béns familiars, que eren confiscats per a l'erari

reial. Els condemnats no podien vestir cap roba de luxe ni en tota la resta de llur vida podien

tenir [...] oficis públics en les ciutats, viles o locs on habitaran e viuran, ni beneficis en les esglésies, ni podien ser físics, ni cirugians ni arrendadors per sí ni per altra persona, ni canviadors, ni notaris ni escrivans públics, ni podien cavalcar ni portar armes.

Abans d'ocupar-nos del cas concret de Lluís Alcanyís, convé dir unes paraules sobre les importants relacions que tingué la medicina amb la Inquisició, basades sobretot en el treball de Garcia Guillén [15].

La professió mèdica era típica de la burgesia, formada majoritàriament per jueus i *cristians novells* (o conversos), que gaudiren del major prestigi. Per aquesta raó, foren nombrosíssims els metges procesats per la Inquisició. Jordi Ventura [2] publicà un impressionant llistat de catedràtics de medicina de l'Estudi General que caigueren sota les seues urpes. Per ordre alfabètic, aquesta llista inclou: Salvador Abril, Lluís Alcanyís, Francesc Allepús, Joan Bonia, Francesc Borrell, Dionís Cervera, Lluís Escrivà, Pere Gil, Pere Martí, Joan Mas, Gaspar Miró, Joan Oltra, Pere Pintor, Jaume Quintà, Vicent Rupert, Ferrer Torrella, Jeroni Torrella, Francesc Trastull..., és a dir, el bo i millor de la medicina valenciana. Val la pena destacar, a més del de Lluís Alcanyís, altres noms, com ara el de Pere Pintor, company d'Alcanyís que, en veure el caire que prenien les coses amb la Inquisició, s'exilià i trobà refugi, com tants altres, en la cort pontifícia, com a metge del papa valencià i xativí Roderic Borja (Alexandre VI); o com el de Pere Martí, que disposava d'una impressionant biblioteca privada de dos-cents-trenta-tres llibres (catalogats per Angelina García [17]).

Per altra part, poc a poc el tribunal de la Inquisició anà «medicalitzant-se», no sols per tal com inclogué alguns metges entre els seus membres, sinó també pel «recolzament doctrinal» que li proporcionà el renaixement de les doctrines mèdiques grecoromanes pel que fa al paralel·lisme entre el caràcter físic i la condició moral, considerats ambdós lligats i hereditaris. D'aquesta manera quedava justificada la «puresa de sang»: la sang jueva estava «infectada» i transmetia la «depravació» moral a tots el consanguinis. I no sols la sang, hi hagué també processats per haver-se contaminat la impuresa per mitjà de la llet d'una dida (i)[...]. D'aquesta manera, la doctrina de la vinculació de les característiques morals amb les físiques, portada a l'extrem, donava suport al més brutal dels racismes.

Ja hem vist el nom de Lluís Alcanyís en el llistat de professors de l'Estudi General de València processats per la Inquisició. En el seu cas, el processament li arribà a partir del de la seua segona muller Elionor Esparça. De fet, les dades més abundoses de què disposem són del procés d'aquesta, conservat íntegrament. En canvi, no es troba complet el procés de Lluís Alcanyís, per bé que és molta la informació que proporciona el de la seua muller, fins a confondre's pràcticament, ambdós processos, en un sol. Repassem cronològicament els fets de forma resumida:

- 1470. Lluís Alcanyís es casa amb Elionor Esparça. Aquest és, almenys, el segon matrimoni de Lluís Alcanyís. Tenim coneixement d'un matrimoni anterior perquè tingué un plet amb una filla de la primera dona a propòsit de cinquanta-set llibres dels dos-cents vint-i-sis que figuraven en la seua biblioteca [17]. Trenta anys més tard, es farà públic que aquest matrimoni amb Elionor Esparça es féu segons els costums jueus. Una criada de la casa féu la següent declaració:

Veu ella testimoni com li donaren la novia al dit mestre Alcanyís. E com la hagué haguda, la dita Violant Costa e les dites convesses entraren en la cambra e feren llevar al dit mestre Alcanyís e ixqué de la cambra. E restaren elles amb la novia, e no veu pus que la hi donasen aquella nit.

Tingué almenys quatre filles: Violant, Aldonça, Jerònima i Àngela, i un fill: Francesc, que també seria metge.

- 1482. S'actualitza el tribunal de la Inquisició o Sant Ofici a València, que condemna diversos parents d'Elionor, entre ells la seua mare Aldonça. Elionor es «beneficia» dels edictes de gràcia proclamats pels inquisidors fent diverses confessions que després s'aprofitaran per incriminar-la.

- 1483. El 7 d'abril, Elionor es presenta davant el vicari general i els inquisidors i fa la següent confessió:

En veritat, essent doncella, a inducció de na Escortella, àvia d'ella confessant, féu moltes vegades lo dejuni del perdó, e lo divendres a vespre, en casa de la dita sa àvia feien apareís de cresols amb metxes noves e aparellaven cassoles per al dissabte, e's leixaven de er faena, e lo dissabte no feien faena. E menjà pa alís en temps de la pasqua dels jueus. E après, des que és casada amb lo dit mestre Alcanyís, son marit, ha fet lo dejuni del perdó una vegada e, volent colre lo dissabte de la manera que la dita sa àvia la havia induït, lo dit son marit la'n reptà. E que ella, com confesaba, no deia les dites cerimònies al confesor.

De moment, els inquisidors l'absolgueren.

- 1489. El 27 d'agost, Elionor és novament citada per tal d'aclarir alguns temes «ambigus» de l'antiga confessió, sobretot referents al seu marit. Aquesta segona confessió serà ampliada el primer de juny de 1491.

- 1500. Fet molt important: es descobreix una sinagoga secreta per als conversos a casa de Miquel Vives, cosí de l'humanista Lluís Vives. Açò dona lloc a tot un seguit de processaments i condemnes.

- 1504. El 13 de febrer, el fiscal presenta una *clanosa insumatio* acusant i demanant presó contra Elionor Esparça, i segurament també contra el seu marit. El 22 de febrer ja estaven ambdós en les presons inquisitorials situades al palau arquebisbal.

Davant la impossibilitat de seguir les tasques docents pròpies de la seua cadira en la universitat, el rei Ferran el Catòlic dirigeix personalment, el 13 de novembre, la següent carta als jurats de València:

Amados e fieles nuestros:

Relación nos ha sido fecha que, al tiempo que maestro Luys Alcanyiz, ffsigo, fue preso por los inquisidores dessa ciudad, tenia una de las dos cadiras de medicina del Studio dessa dicha ciudad, leyendo medicina en ella fasta la dicha su captación. Y dizque en su ausencia la rigía maestro Francés Alcanyiz, ffsigo, fijo suyo, el qual después dela captación del dicho su padre lo ha siempre regido y rige del dicho su padre. Y porque no sería razón de innovar en esto cosa alguna, fasta ser determinada la justicia del dicho mestre Alcanyiz, pues su fijo, como persona que dizque es bien ábil para ello la rige, por ende jnos vos rogamos y encargamos que no deis lugar ni permitais que de otra manera se faga, antes esté como fasta aquí ha estado, fasta ser determinada la causa del dicho maestro Alcanyiz, como dicho es.

- 1505. El 31 de març, Lluís Alcanyís diu davant el tribunal, que «havia vist Leonor, així abans com après de l'abjuració, abstenre's de minjar congri, anguiles, porch e conill. Ell l'increpava a que fora bona cristiana i que's salvàs ab ell en la fe de Jesucrist. També la veugué fer els divendres neteja ab alguna specialitat més que es altres dies, que al vespre encenia més llums que els altres dies».

Aquesta gravíssima acusació contra la seua muller, potser feta sota el efectes de la tortura, significava pràcticament que fóra condemnada a la

foguera. La sentència fou llegida el 19 de setembre i sembla que s'acomplí el mateix dia, després d'any i mig de presó i tortures.

-1506. Finalment, el 23 de novembre, poc més d'un any després de l'execució de la seua muller, Lluís Alcanyís fou també condemnat i cremat en la foguera.

Com a conseqüència del procés, el 1505, Francesc Alcanyís fou inhabilitat per a impartir la cadira de son pare, com havia fet provisionalment. El succeí en aquest lloc Jeroni Torrella. Quant al destí dels seus béns, és de destacar que una important biblioteca de dos-cents vin-i-sis-volumns li fou confiscada i, per ordre del rei Ferran el Catòlic, enviada al monestir de santa Engracia de Zaragoza [17].

Arribem així al final d'aquestes consideracions sobre diversos trests de la vida i obra de Lluís Alcanyís, com hem dit al principi, personatge paradigmàtic d'un temps i d'un país plens de grandeses i misèries.

De la Inquisició no sols foren víctimes personals Lluís Alcanyís i molts altres, sinó tota una classe social que hem denominat *burgèsia culta*, principal suport de la nostra cultura i de la nostra identitat. Pensem que les principals desfetes inquisitorials tingueren lloc en un moment en què la producció literaria i científica en el nostre idioma s'obria pas punyentment en la cultura occidental. El caatalà s'acreditava com un dels grans vehicles de comunicació a tots els nivells

Com diu Jordi Ventura [2], potser el nostre idioma no era objectiu directe de persecució per par del Sant Ofici, però el resultat no hauria pogut ésser més nefast. És cert que durant la màxima virulència de l'acció inquisitorial es publicaren sense entrebancs tant el *Tirant lo Blanc* (1490) como el *Procés de les Olives* (1497), obres capdavanteres de la nostra literatura. Però, per altra part, foren destruïdes obres de gran importància per a la nostra cultura, entre aquestes, la més emblemàtica de totes: la *Bíblia valenciana* traduïda al català per fra Bonifaci Ferrer, germà de Sant Vicent.

Les traduccions de la Bíblia signifiquen per a molts idiomes llur majoria d'edat i en alguns casos, àdhuc, llur autèntica partida de naixement. Pensem, per exemple, en la Bíblia traduïda per Martí Luter, que significà la conformació definitiva de l'idioma alemany. El mateix

podria dir-se d'alguns idiomes eslaus. La *Biblia valenciana* de Bonifaci Ferrer potser haguera jugat un paper semblant [...] però tot just d'apareixer fou destruïda pels inquisidors i sols se h'han pogut conservar un parell de fulls.

Des del punt de vista lingüístic, l'actuació dels tribunals de la Inquisició fou també un potent instrument de castellanització. Els jutges que els formaven eren majoritàriament castellans, i en castellà solien redactar-se les sentències, mentre que les víctimes –com Lluís Alcanyís–, eren, a casa nostra, majoritàriament catalanoparlants capdavaners de la nostra cultura. D'aquesta manera, si bé indirectament, representaren un eficaç factor en la ràpida decadència de la producció cultural al llarg dels segles XVI a XVIII.

Bibliografia

- [01] Jorge VENTURA: Lluís Alcanyis, médico y escritor valenciano del siglo XV. *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*. 1973. Barcelona, número 9, pp 69-105.
- [02] Jordi VENTURA: *Inquisició espanyola i cultura renaixentista al País Valencià*. Valencia: Tres i Quatre, 1978. [Premi «Joan Fuster» 1977]
- [03] Francisco MARTI GRAJALES: *Ensayo de un diccionario biográfico y bibliográfico de los poetas que florecieron en el Reino de Valencia hasta el año 1700*. Madrid, 1927.
- [04] Joan FUSTER: «L'aventura del llibre català». A: *Commemoració dels 500 anys del primer llibre imprès en català. 1474-1974. L'aventura editorial a Catalunya*. Barcelona, 1974. [S'ha utilitzat la versió inclosa a les *Obres Completes de Joan Fuster*, vol 7, Barcelona, 1994].
- [05] Manuel SANCHIS GUARNER: *Estudi preliminar i transcripció de les «Trobes en lahors de la Verge Maria», edició facsimil*. Valencia: Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Valencia, 1974.
- [06] Lluís GARCÍA BALLESTER: *La Medicina a la Valencia medieval*. Valencia: Edicions Alfons el Magnànim, 1988.
- [07] Juan ARRIZABALAGA: «Lluís Alcanyis y su Regimiento de la peste (Valencia, ca. 1490)». *Dynamis –Acta Hispánica ad Medicinae Scientiarumque Historiam Illustrandam* [Universidad de Granada], núm. 3 (1983), p. 29-54.
- [08] Lluís GARCÍA BALLESTER: *Historia social de la Medicina en España en los siglos XIII al XVI*. Madrid, 1976.
- [09] M. GALLENT MARCO: *La asistencia sanitaria en Valencia (1400-1512)*. Universitat de Valencia, 1980. [Tesi doctoral].
- [10] J. E. SERRANO Y MORALES: *Diccionario de las imprentas que han existido en Valencia desde la introducción del arte tipográfico hasta el año 1868*. Valencia, 1868-1899. [Citat per ARRIZABALAGA (7)].
- [11] Gaspar TORRELLA: *Qui cupit a peste non solum preservari, sed et curari, hoc legat consilium*. Roma, post 1505 [Citat per ARRIZABALAGA (7)].
- [12] José María LÓPEZ PIÑERO: «La actividad médico-científica en una ciudad renacentista: la Valencia del siglo XVI». A: *Ciencia e Ideología en la Ciudad (I). Coloquio Interdepartamental*. Valencia: Generalitat Valenciana, 1992.
- [13] José María LÓPEZ PIÑERO: *La Facultad de Medicina de la Universidad de Valencia. Aproximación a su historia*. Universitat de Valencia, 1980.
- [14] Jaime CONTRERAS: *Historia de la Inquisición Española 1478-1834*. Madrid: Arco Libros, 1997.
- [15] D. GARCÍA GUILLÉN. «Judaísmo, medicina y mentalidad inquisitorial en la España del siglo XVI». A: Ángel ALCALA [et al.]. *Inquisición española y mentalidad inquisitorial*. Barcelona: Ariel, 1984.
- [16] Marta R. DOMÍNGUEZ SENRA: «Siete incunables médicos impresos en Barcelona, Lérida y Valencia». Bilbao: Osakidetza-Euskal Herriko Unibersitatea (1992), p. 239-240 [Comunicació a les Cuartas Jornadas de Información y Documentación en Ciencias de la Salud].
- [17] Angelina GARCÍA: «Tres bibliotecas de médicos valencianos renacentistas (Lluís Alcanyis, Pere Pintor y Pere Martí)». *Asclepio* [Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas] (1974-1975), p. 26-37.